

TRĂSĂTURILE SOMATICE ALE TRACO-DACILOR

DE

I. I. RUSSU

Obiectivul cercetării prezente este regruparea sistematică a datelor istorice-literare cunoscute și semnalate în trecut, completate acum cu altele, care erau ignorate ori greșit atribuite și utilizate în bibliografie; la acestea se adaugă câteva date arheologice și osteologice identificate în ultimele decenii. Sînt informații (eșalonate pe un interval de peste 12 veacuri), unele aproximative și nelipsite de echivocuri, privind trăsăturile somatice ale tracilor și geto-dacilor (pe care istoriografia, mai ales cea dialectică marxistă de azi, îi revendică drept înaintași îndepărtați, dar nemijlociți ai poporului român); ele pot aduce totuși unele servicii de oarecare utilitate muncii grele și complexe a istoricilor, filologilor și antropologilor în munca de căutare a unei soluții juste, definitive problemei capitale a trecutului nostru îndepărtat: etnogeneza românilor¹. Sarcina principală este aici: a stabili valoarea substratului, fondul etnic-social și cultural (în primul rînd lingvistic), a relictelor și reflexelor lui în structura societății actuale românești.

În bibliografia istorică-arheologică și antropologică² au fost relevate majoritatea informațiilor fragmentare, dar autentice și deplin concordante, ale anticilor despre înfățișarea fizică a tracilor: oameni cu deosebire înalți³, voinici, bine legați — ca atare excelenți ostași —, cu pielea de culoare d e s c h i s ă, părul de asemenea b l o n d, ochii albaștri. Erau trăsături pe care le-au remarcat medicii și fizionomiștii, istoriografii și poeții antici, grupînd astfel pe traci — în ce privește culoarea pielii și a părului — cu popoarele de la miazănoapte: sciți, illiri, celți, germani. Formulînd teza ingenioasă: fiecare popor și-a plăsmuit zeii după chipul și înfățișarea sa, înțeleptul grec Xenophanes observa că „zeii

¹ Cf. *Istoria României*, I, 1960, București, p. 775—805, cap. VI „Formarea limbii și a poporului român” (C. Daicoviciu, E. Petrovici, G. Ștefan).

² Gr. G. Tocilescu, *Dacia înainte de romani*, București, 1880, p. 258—260; W. Tomaschek, *Die alten Thraker*, I (SitzBer. Akad. Wien, 128, 1893), p. 115—116; G. I. Kazarov, *Beiträge zur Kulturgeschichte der Thraker*, Sarajevo, 1916, p. 108—109; V. Pârvan, *Getica*, București, 1926, p. 168. Bibliografia antropologică principală la C. Reche, art. „Thrake”, in Ebert, *RL*, XIII (1929), p. 289; Wilhelm Sieglin, *Die blonden Haare der indogermanischen Völker des Altertums*, München, 1935, p. 29—30, 117—118; O. Reche, *Rasse und Heimat der Indogermanen*, München, 1936, p. 30—32.

³ Porphyr., *De antro Nympharum*, 28 ἐν τοῖς Βορείοις πάντῃ μεγάλῃ τὰ σώματα, δηλοῦσι δὲ Κέλτοί, Θράκες, Σκύθαι.

etiopienilor erau negri și cîrni, ai tracilor însă bălai și cu părul roșcat”⁴. Medicul Galenus (secolul al II-lea e.n.) face precizarea despre neamurile de la nord : „au pielea rece și umidă, de culoare deschisă, la fel ca părul”⁵. După opinia curentă în antichitate, „în Tracia toți se nasc roșcovanii”⁶. Atare caracteristică este atribuită unor triburi întregi : bistonii în sud-vest⁷, la fel ca „blonzii corali”⁸ în nord-estul teritoriului tracic și geții din Scythia Minor (Dobrogea) și Muntenia-Moldova⁹. Din perioada arhaică (eroică), din cea clasică și elenistică există știri ori indicii despre aspectul unor personaje de obîrșie tracică, indivizi de condiție socială diferită din Tracia, ca : regele Cotys al odrysilor (Anthol. Palat., XVI 75—76), sclavul Davos de neam geto-dacic (Terentius, *Phormio*, 51 : rufus), ori alți indivizi cu nume grecești (deci în oarecare măsură elenizați) : Diomede și Cydon din Lesbos, Chloe și Phyllis două fetițe la Roma¹⁰, Rhodopis celebră heteră în Egipt, Smerdies prieten al lui Anacreon ș.a. În ce privește „coafura”, tracii erau în majoritate cunoscuți ca εὐθύτριχες, cu părul neted (Aristot., *De anim. gener.*, V 5), iar mai înainte, Homer (*Iliada*, IV 553) și Archiloc (frg. 2,4) îi descriu ca ἀρόχμοι „cu părul strîns în creștetul capului”. După comicul Anaxandridas (Athen. IV 131) erau cu părul vîlvoi și dezordonat, ἀχμυρόχμοι. La fel descrie pe geți Ovidiu¹¹.

Majoritatea acestor știri literare se referă la populația traco-getică pînă la începutul erei noastre, cînd devin mereu mai active influențele și amestecul cu elemente din afară, în urma pătrunderii romane, a organizării de provincii, a circulației provincialilor de obîrșii diverse și a răspîndirii multor elemente etnice traco-dace în imperiu, unde (mai ales din secolul al III-lea înainte) ele joacă un rol militar-politic de primul rang, pînă la începutul secolului al VII-lea : sînt numeroși militari, generali și împărați romano-bizantini de origine traco- și moeso-romană¹². Despre unii din ei există informații de ordin antropologic, care arată aceleași trăsături somatice, într-o deplină linie de continuitate, timp de șase veacuri, cit mai există informații despre tracii. Cîteva personaje traco-romane mai remarcabile sînt :

⁴ Xenophanes, frg. 16, în H. Diels, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, ed. a IV-a, vol. I (1922), p. 61 (după Clemens Alexandr., *Stromata*, VII, 22).

⁵ Galenus, I, p. 627 ; XI p. 513 ; *De temperamentis*, II 5, p. 619 Kühn.

⁶ Firmicus Maternus, *Mathes.*, I 2,1 „omnes in Aethiopia nigri, in Germania candidi, in Thracia rubri procreantur”.

⁷ Anthol. Palat., VII 10,2 ξανθοὶ Βιστωνίδες, 10,4 : părul blond tipic, devenit proverbial : θριχτιον πλόκκμον.

⁸ Ovidiu, *Ex Ponto*, IV 3 : flavi Coralli.

⁹ Claudianus, *Rapt. Proserp.*, II 65 : flavos Getas. Hieronymus, *Ep.* LVII ad Laetum : Getarum rutilus et flavus exercitus. Isidorus, *Orig.* XIX, 23 : flavent intectis capitibus Getae. Cf. Orph., *Argon.* 1031. „Însă se știe că acești scriitori posteriori confundară pre gothi cu geti, prin urmare nu se potu socoti ca izvoare”, observa Tocilescu, *op. cit.*, p. 259.

¹⁰ Horat., *Carm.*, III 9,9—10 : me nunc Thressa Chloe regit/ dulcis docta modos et citharae sciens/ pro qua non metuam mori,/ si parcent animae fata superstiti ; 19 flava Chloe ; II 4,14 Phyllidis flavae...

¹¹ Ovidiu, *Tristia*, V 7, 18 ; 7,50 ; 10,32. Cf. în general : N. Lascu, *Pămîntul și vechii locuitori ai țării noastre în opera din exil a lui Ovidiu*, în volumul comemorativ *Publius Ovidius Naso*, București, 1957, p. 119—191.

¹² Știrile literare, epigrafice, papyrologice despre tracii adunate și analizate critic în lucrarea noastră *Elementele trace în imperiul roman și bizantin*, sec. III—VII (ms.) ; V. Beșevliev, *Die Thraker im ausgehenden Altertum*, în *Studii clasice*, București, III, 1961, p. 252—263, arată că numărul și însemnătatea lor în lumea romană și prebizantină pînă la începutul seco-

Marcus Aurelius Claudius (Gothicus, a. 268—270), din Dardania, era ὑπόξανθος (Malal., XII, p. 298, 20), blond spălăcit („filasse”); *Flavius Valerius Constantius*, tatăl lui Constantin I (zis „cel mare”), originar din Moesia Superior (Dardania, Naissus), de obârșie etnică tracă nelndoielnică¹³, a primit în epoca bizantină epitetul „Chlorus” după înfățișarea blondă (Cedren., p. 469, 21), avînd „in rubore verecundiae (signum)” (Paneg. Lat., V 19). Asemenea trăsături pot fi atribuite, natural, nu numai persoanei lui Constantius Chlorus, ci chiar întregii sau cel puțin majorității membrilor numeroasei sale familii de traco-romani; abaterea de la „regulă” face tocmai nepotul său, Iulianus Apostata fiu al lui Iulius Constantius și al aristocratei meridionale Basilina (originară de prin Asia Mică ori din Grecia): Iulianus era μελάχροξ (Cedren., p. 531, 22), la fel ca alt traco-roman Licinianus Licinius (a. 308—321; originar din Dacia Aureliană), μελάχροξ (Malal., XII 314, 10), cu părul negru.

Din secolele VI—VII există cîteva personaje, din care menționăm pe ofițerul din armata romano-bizantină, războinic celebru cu nume tracic *Marcentius*, comandant al unui corp auxiliar de cavalerie în a. 537, apoi dux Byzacenae (a. 546), care s-a distins în luptele din Africa, făcînd minuni de bravură, descris astfel de poetul contemporan Corippus (*Iohannis*, V 532—4) :

proximus inde ciens numeros Marcentius urget
iussaue per latos discurrunt agmina campos
illius et fulvos cassis premit aurea crines;

„fulvi crines” (plete blonde roșcate), strînsse în sclipitoarea cască aurită, sînt caracteristice pentru întregul neam, remarcate cu deosebită insistență de către poet;

Flavius Iustinus II (565—578), nepot de soră a lui Iustinianus I (numiți ambii „traci” în multe cronici ale vremii)¹⁴, era ὑπόξανθος (Cedren., p. 680), trăsătură tipică, evident, pentru întreaga dinastie iustiniană;

Tiberius Constantinus II (578—582) era de asemenea blond (Cedren., p. 688);

Focas (602—610), centurion din armata romano-bizantină a Traciei, devenit împărat prin seditiunea de la Dunăre, om cu înfățișare dezagreabilă, ultimul traco-roman de seamă, figură de tiran energic și dur, era de statură mijlocie și cu părul roșcat (Cedren., p. 708)¹⁵.

Cum rezultă din informațiile antice și bizantine, trăsăturile somatice ale traco-geților erau apropiate ori în bună parte chiar identice cu ale altor populații și popoare înrudite sub raport lingvistic și etnic-social: illirii vecini dela vest, balticii și slavii la nord-est, scito-sarmații la est (toate populații din grupa lingvistică „satem” indoeuropeană), ca și cu triburile celtice și germanice (de limbă „centum”), din zonele de nord și vest ale Europei; neamuri de oameni numite de obicei în ultima vreme „europoizi”. Informațiile din antichitate se referă numai la aspectul extern al oamenilor: talie, culoarea pielii, părului și ochilor, fizionomia; căci anticii n-au făcut încă măsurători osteologice, nu aveau date antropometrice, pe care le-a stabilit știința modernă.

lului al VII-lea a fost mult mai mare decît se admitea în baza rezultatelor lui Tomasehek și Mateescu; cf. SCIV, XIV, 1963, p. 475—479.

¹³ Obârșia tracă rezultă limpede din informațiile categorice păstrate de Iulianus Filosoful, *Misopogon*, 367, p. 474 γένος ἐστὶ μὲν Θρακίων. Θραξὲ τοῖς σκευτοῦ πολλῆταις. 350 Θραξ. Cf. *Obârșia împăratului Constantin I*, în *Acta Musei Napocensis*, Cluj, II, 1963, p. 295—305.

¹⁴ Cf. *Originea împăratului Iustinian*, în *Omagiu lui Ioan Lupuș*, București, 1943, p. 775—784.

¹⁵ Greșit afirma Sieglin, *op. cit.*, p. 123 „Phokas, byzantinischer Kaiser aus Kappadokien; da er aus Kappadokien stammt, könnte er auch Grieche gewesen sein”.

Aportul arheologiei în problema situației antropologice a neamurilor traco-dace este pînă acum destul de modest. Există de o parte reprezentări figurate, sculpturi, busturi, reliefuri (primul loc îl ocupă coloana lui Traian de la Roma), înfățișînd figuri frumoase și impunătoare de traco-daci, bărbați și femei¹⁶, monede, picturi de vase, care însă (indiferent dacă și în ce măsură sînt sau nu produse idealizate ale artei greco-romane) nu pot oferi decît imagini aproximative despre fizicul și fizionomia celor înfățișați¹⁷; ele așteaptă, oricum, un studiu mai amănunțit și adîncit arheologic și artistic, adică în primul rînd din punct de vedere al portretisticii. De altă parte, materialul osteologic rezultat din descoperiri ori săpături arheologice este deficient sau în bună parte echivoc ca apartenență etnică. În stînga Dunării (Dacia), el este foarte puțin pînă acum din lipsa descoperirilor sau prin faptul că daco-geții practicau rîitul incinerării morților; în Moesia și Tracia de asemenea e redus (din aceleași cauze) și puțin studiat, încît rezultatele sînt abia incipiente. Semnalăm aici numai datele obținute de antropologi în colaborare cu arheologii, în patru zone arheologice traco-dace: Moldova, Transilvania, Dobrogea și Bulgaria:

A) la Poiana (Piroboridava, r. Tecuci), un schelet descoperit în a. 1950 (SCIV, II, 1951, p. 205), femeie de circa 40—50 de ani, talie joasă 147 cm, dolichocrană¹⁸; la Petriș (reg. Iași), un schelet de bărbat adult, sub 30 de ani, înalt 181 cm, mesocran, tip nordic-mediterranean¹⁹;

B) în provincia Dacia, la Soporu de Clmpie (r. Turda), o necropolă săpată sistematic în care pînă la 1959 s-au descoperit 35 de morminte de incinerare și 2 de înhumare, cimitir din epoca ocupației romane atribuit, sub raport etnic, populației indigene dace. În mormîntul 10 s-au găsit oasele unui adult înhumat, talie 152,8 cm (medie); craniul de aspect armonios era mesocefal, mandibula prezenta anumite caractere ancestrale. În general, predomină caracterele de tip mediteranean gracil²⁰;

C) în teritoriul Istriei (reg. Dobrogea), din Scythia Minor, morminte tumulare în apropiere de oraș, atribuite traco-geților²¹, cu studiul antropologic preliminar²², din care sînt

¹⁶ Blonda Chloe Thressa, care l-a fermecat pe rafinatul poet Horațiu (supra, nota 10), nu putea să fie urlică; la fel nici celebra Rhodopis ori altele multe din Tracia (cunoscute în lumea elenistică și romană) și care nu semănau cu zeițele etiopienilor.

¹⁷ *Istoria României*, I, p. 267 „despre înfățișarea fizică a geto-dacilor avem unele mărturii literare, exagerate sau contradictorii uneori, controlabile totuși cu reprezentările figurate de pe coloana lui Traian și monumentul de la Adamclissi sau cu figurile de daci păstrate în diferite muzee. O descriere autentică, necontroversată a tipului daco-getic nu există încă. Ceea ce putem spune este că atît bărbații cît și femeile au statură înaltă și mîndră. Bărbații se prezintă ca niște oameni robuști, bine legați, trădînd sănătate și vigoare. Culoarea pielii și a părului pare să fi fost blondă. Bărbații purtau părul și barba bogate, nu fără oarecare îngrijire; părul tăiat pe frunte și pe ȳmple, iar la spate potrivit într-o coamă (chică), modă generală la multe popoare. Femeile sînt tipuri de frumusețe feminină, înalte, zvelte și cu fața expresivă. Purtau părul pieptănat pe ȳmple, cu o cărare la mijloc” (C. Daicoviciu).

¹⁸ O. Necrasov, *Cranii vechi trepanate găsite pe teritoriul R.P.R.*, în *Probleme de antropologie*, I, 1954, p. 123—126.

¹⁹ M. Cristescu, *Studiul antropologic al unui schelet de la Pietriș datînd din Latène III*, în *Probleme de antropologie*, V, 1960, p. 83—97.

²⁰ I. G. Russu, D. Protase, M. Șerban, N. Motioc, *Studiu antropologic la oseminte dintr-un cimitir dacic (secolele II—III e.n.)*, în *Morfologia normală și patologică*, București, IV, 1959, p. 223—229.

²¹ P. Alexandrescu — V. Eftimie, *Tombes thraces d'époque archaïque dans la nécropole tumulaire d'Histria*, în *Dacia*, N.S., III, 1959, p. 143—164.

²² Dr. D. Nicolăescu-Plopșor, *Données anthropologiques préliminaires sur les squelettes humains de tombes thraces d'Histria*, în *Dacia*, N.S., III, p. 165—178.

de reținut concluziile : nota dominantă este dolichocrania (10 cazuri), hiperdolichocrania (3), mesocrania (3), 1 brachycran, de lungime în general medie (*Dacia*, III, p. 171) ; în movila XII avem — ca notă dominantă — trăsături mediteraneene, câteva elemente nordice ; un schelet din movila XIX are trăsături nordice evidente (p. 174) ;

D) în *T r a c i a* (Între Munții Haemus-Balcani și Rhodope), referatul *Cercetările paleoantropologice din Bulgaria*²³ prezintă constatările asupra unor schelete de copil descoperite la Seuthopolis, foarte rău conservate, care ar indica, după autor, „rasă mediteraneană”. La Nova Zagora, un schelet din mormint de înhumare ar fi de tip „mediteranean”, brachycefal, iar un schelet de bărbat dintr-o peșteră este mesocran și poate cu trăsături cromagnonoide.

Concluzia antropologului bulgar citat se aplică și la țara noastră : „este tot ce se cunoaște ca material osteologic din vremea tracică, cu totul insuficient pentru determinarea tipului antropologic al tracilor. Sînt necesare cercetări speciale în necropolele lor”, sarcină de viitor a săpăturilor din țara vecină și de la noi, unde antropologia și istoria așteaptă foarte multe de la cazmaua arheologică.

Ultimele mențiuni istorice despre traci sînt din secolul al VII-lea e.n., cînd se răresc ori dispar aproape complet informațiile privind în general teritoriile lor dintre Egee și Dunăre [despre *Dacia* carpatică ele se răriseră ori dispăruseră cu trei veacuri mai înainte]. Aici se petrec adînci transformări politico-sociale și economice, culturale, etnice, prin imigrarea și stabilirea semințiilor slave în toată zona carpato-balcanică și dunăreană, în fostul teritoriu etnic și politic al traco-dacilor și illirilor. O enclavă etno-lingvistică a acestora (fie a illirilor, fie mai curînd a tracilor balcanici) s-a perpetuat cu limbă proprie indo-europeană de tip „satem”, puternic influențată de romanism, în poporul albanez (șkipetari), înrudit prin substrat cu poporul român²⁴. Marea masă a populațiilor traco-dace a fost romanizată (ca și cele illire) alcătuiind după cum se știe baza etnic-socială, nucleul poporului român de mai tîrziu. Este aceasta o realitate cunoscută și recunoscută în istoriografia modernă din țara noastră și de peste hotare, devenită aproape un adevăr axiomatic. S-a afirmat chiar că unele trăsături s o m a t i c e (în primul rînd culoarea blondă) s-au transmis de la traco-daci la români²⁵ : o aserțiune de ordin generic, mai mult analogică, ori logică, presupunînd evi-

²³ Petar Boev, *Paleoantropologični proučvanija v Bŭlgariia*, în *Arheologija*, Sofia, I, 1959, 3—4, p. 46—54. Cîteva date antropologice : *Trakiiski antropologični materialii ot Seuthopolis*, *ibidem*, II, 1960, 2, p. 52—54.

²⁴ Cf. studiul despre *Raporturile limbii române cu albaneza și cu substratul carpato-balcanic*, în *Cercetări de lingvistică*, Cluj, VII, 1962, p. 107—127 (= *Revue de Linguistique*, București, VIII, 1963, p. 253—277). De asemenea *Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei*, Cluj, 1957—1958, p. 135—156, 1959—1961, p. 23—35, 1962—1964, p. 73—92 ș.a.

²⁵ De exemplu W. Tomaschek, *Mitteilungen der anthropol. Gesellschaft*, Wien, XXIII, SitzBer., 1893, p. 34 „...die Thraker und die Daker erlagen sammt den Moesen der Macht Roms ; sie vertauschten ihre Sprache mit der lingua romanisca. So kommt es, dass die thrakische Sprache, eine echte Tochter der indogermanischen Ursprache, verloren ging. Leiblich existiert jedoch die thrakische Nation noch bis auf den heutigen Tag ; die Donau- und Pindus-Wlachen oder Ostromanen sind, bei aller Mischung und Durchsetzung mit später hinzuge-tretenen, vorzugsweise slavischen Elementen, wesentlich directe Nachkommen der romanisierten Thraker und Moesen...”. Reche, *op. cit.*, p. 30 „noch heute finden sich unter den Bergru-mänen zahlreiche blonde, blauäugige, weisshäutige, grossgewachsene Elemente, die ins Gebirge abgedrängte Reste des alten Thrakertums darstellen dürften”.

dent o continuitate etno-socială de peste două milenii. În sprijinul ei sînt de invocat elemente documentare nu atît istorico-arheologice, cît mai mult cele filologice-lingvistice, oferite de limba română prin fondul lexical arhaic²⁶, o seamă de cuvinte care nu sînt simple moșteniri culturale, ca „împrumuturi mai recente (postromane) din albaneză” ori luate de „romanii” carpato-balcanici din graiurile indigene dispărute. Dimpotrivă, cuvintele noastre autohtone preromane sînt dovada peremptorie că masele populare ale romanilor orientali nu erau decît tocmai populația autohtonă traco-dacică romanizată. Fiind azi lucru clar și simplu că limba l a t i n ă-romanică (română) este un î m p r u m u t cultural făcut de populația indigenă în cursul procesului de romanizare desfășurat prin secolele II—V, rezultă în chip logic și obligatoriu că elementele lexicale indigene păstrate în română sînt fragmente din propria limbă indo-europeană a populațiilor preromane dispărute ca formații politice-sociale, ca unități etnic-lingvistice.

Asemenea realitate întrezărită de intuiția istoricilor și filologilor în secolul al XIX-lea (chiar mai înainte, de către umanisti), ca și de antropologi, privind continuitatea etnic-socială a comunității românești, află confirmarea concretă, concludentă, obligatorie în idiomul popular al românilor; acesta permite să întrezărim și să sesizăm în bună parte proporția și semnificația componentei autohtone traco-dace de la temelia formației etnic-sociale și lingvistice numită începînd din epoca feudală: popor român. Prin romanizare (în primul rînd însușirea limbii latine populare și a numelui etnic *romanus* > *român*), fondul etnic-social indigen a suferit prima metamorfoză culturală-lingvistică și etnic-socială, la care s-a adăugat în feudalism componenta slavonă. Ulterior au mai venit unele amestecuri și adaose succesive, care toate vor fi adus modificări destul de importante (în proporții necunoscute și neidentificabile), fără să altereze însă în substanță vechile elemente esențiale antropologice și psihice ale factorului de bază în procesul de sinteză al etnogenezei. În acest sens, poate fi nu numai preconizată principial, dar și postulată, indicată concret componenta etnic-socială (chiar biologică) autohtonă traco-dacică, dat fiind că faptele documentare filologice-istorice studiate de noi cu noi criterii comparatistice și valorificate critic ne duc pe singura cale justă spre detectarea fondului indigen etnic și antropologic în structura poporului român.

LES TRAITS SOMATIQUES DES THRACO-DACES

RÉSUMÉ

On a regroupé et soumis à une nouvelle analyse les informations littéraires (la plupart connues et relevées depuis longtemps) concernant les traits somatiques des Thraco-Daces, qui semblent être communs en ligne générale à d'autres tribus et peuples européens (notamment aux

²⁶ I. I. Russu, *Limba traco-dacilor*, București, 1959, p. 119—131; ed. II, 1967, p. 187—222; supra, nota 24.

Illyriens, Scytho-Sarmates, Balto-Slaves, de même qu'aux Germains et aux Celtes) : ils avaient les cheveux, la peau et les yeux de couleur claire. Quelques personnages originaires de la Thrace sont connus, voire célèbres dans la littérature hellénique et romaine, les «blonds» Cotys, Davos, Diomède, Cydon, Chloé, Rhodopis, Smerdies, etc. De l'époque impériale romaine et byzantine (III—VIIe s.) on cite une série de figures historiques de «Thraco-Romains» comme M. Aurelius Claudius, Valerius Constantius Chlorus, Marcentius, Flavius Iustinus II, Tiberius Constantinus, Phocas. La glyptique romaine (spécialement au IIe s.) représente des figures de Thraco-Daces généralement de haute taille, imposants, les femmes d'une beauté parfois remarquable. Les recherches sur le matériel ostéologique (peu nombreux et de caractère assez équivoque quant à l'appartenance ethnique) en sont à peine aux débuts et leurs conclusions assez modestes. On cite quelques exemples de la Moldavie (Poiana, un mésocrâne), Transylvanie (Sopor, exemples de mésocéphale, caractère de type méditerranéen, gracie), de Scythie Mineure (Istria, des cas plutôt dolichocrânes, traits méditerranéens, mais aussi nordiques), en Thrace (Bulgarie, traits méditerranéens, etc.).

On discute ensuite l'élément ethnique-biologique autochtone (thraco-dace, que d'aucuns ont admis et invoqué directement, tel W. Tomaschek) dans le processus de l'ethnogenèse des Roumains (et aussi des Albanais). La valeur d'un tel élément fondamental (mêlé ultérieurement, comme il est bien naturel et même nécessaire, avec d'autres facteurs ethniques — italique et provincial — de presque toutes les zones de l'empire romain, slaves, etc.) résulte non seulement des concordances des traits somatiques de la population indigène dans l'antiquité et à l'époque moderne sur le même territoire, mais bien, d'une manière plus précise encore, de la structure lexicale du roumain dont les mots préromains (quelque 160 termes) fournissent la preuve qu'il s'agit ici de la substitution du thraco-dace dans le parler de la même population indigène provinciale par le latin populaire de l'empire. C'est donc la continuité linguistique et sociale-ethnique — problème d'une grande portée historique — qui nécessite encore des recherches plus amples et approfondies.

